

Потрібно створити єдину наукову концепцію розуміння основних процесів управління оптимізацією агроландшафтів. Сформувавши управлінський апарат, який зможе вирішувати виробничі, соціально-економічні, екологічні та науково-технічні завдання.

Охорона земель і відтворення родючості ґрунтів – складна багатоаспектна проблема, яка потребує уваги всіх суб'єктів господарювання, відповідних рішень законодавчого характеру, вимагає визначення чіткої стратегії, виражених дій.

Література:

1. Булигін С.Ю., Бураков В.І., Кривов В.М., П'ятакова О.В. Ґрунтозахисна просторова основа масового паювання земель // Вісник аграрної науки. – №3. – 1999. – С. 9-12.
2. Кіпчак Ф., Кукурудза С. Метизація екологічного стану земельних ресурсів лісостепових ландшафтів: Монографія. – Львів, 2002. – 119 с.
3. Ковальчук І. П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз. – Львів: Інститут українознавства, 1997. – 440 с.

Summary:

THE ANALYSIS OF PROSPECTS OF THE AGRICULTURAL SOIL USAGE ON THE HILL LAUDS.

The contemporary condition of erosion of agricultural lands in Ternopil region is analyzed. The natural and economic reasons of erosion are indicated. The separate ways of perfection of the anticorrosion activity on the distributive soils are marked.

УДК 991.9: 502

Петро ЦАРИК

ТОВТРОВИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ КОРИДОР: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

При формуванні національної і регіональних екомереж найбільш актуальною проблемою є створення екологічних коридорів – зв'язуючих елементів цілісної мережі. Екокоридорам відводиться ряд важливих природно-екологічних функцій, головна із яких – створення належних умов для проходження стабільних міграційних потоків між біологічними ядрами в межах певних регіонів. Для виконання цієї функції природні ландшафти в межах екокоридорів не повинні носити острівний, диз'юнктивний характер, а характеризуватися неперервністю природних угруповань.

В межах території Тернопільської області умови для формування повноцінних екологічних коридорів вкрай незадовільні. Відсутні суцільні ареали лісової, лучної, степової, водно-болотної рослинності, що вимагає проведення масштабних ренатуралізаційних заходів. Найбільш сприятливі умови формування екологічних коридорів регіональної екомережі спостерігаються в межах горбогірних районів (Кременецькі гори, Товтровий кряж, Бережанське і Монастирське горбогір'я) та в межах основних річкових долин (Золотої Липи, Стрипи, Серету, Збруча, Дністра).

Теоретико-методологічні аспекти даного питання висвітлені в працях Ю.Р. Шеляг-Сосонко (2000) [4], М.Д. Гродзинського (2001) [2]; деякі прикладні аспекти формування структурних елементів регіональної екологічної мережі розглянуті в працях Л.П. Царика (1999, 2002) [5]; аналізувались автором даної публікації в (2001, 2002, 2003) [6]. В вищезгаданих публікаціях увага приділялася в основному аналіз схем можливого розташування екологічних коридорів, охопленню ними основних біологічних ядер регіону. Завдання даної публікації полягає в проведенні детального ландшафтно-структурного аналізу території Товтрового кряжу, в межах якого прогнозується формування одного із основних

екокоридорів міжрегіонального значення в межах досліджуваного регіону.

Нами проведений аналіз структури землекористування, оцінки ступеня антропогенної перетвореності ландшафтів краю з метою прогнозування заходів, направлених на оптимізацію ландшафтно-екологічної структури території, яка б задовольняла поставленим вимогам до екокоридору.

Ландшафтно-екологічне значення Товтр як біокооридору, що з'єднує Гологоро-Вороняко-Кременецький край з долиною Дністра і його лівих приток, а також його значення як біоцентру, що здійснює оптимізуючий вплив на навколишні ландшафти, та наявність ділянок з рідкісною наскельно-степовою і лісовою рослинністю не узгоджується із сучасною структурою природокористування.

Найбільш інтенсивними в межах Товтр є землекористування та використання надр, які виступають основними чинниками антропогенізації товарних ландшафтів, про що свідчать дані сільськогосподарської освоєності території, її розораності та лісненості (табл. 1.)

Таблиця 1

*Господарська освоєність Товтрового краю в межах Тернопільської області (%)**

Ландшафти	Сільськогосподарська освоєність	Розораність	Лісненість
<i>Мильнівський</i>	71,7	56,6	16
<i>Збараський</i>	81,7	72,3	5,9
<i>Красненський</i>	64,2	51,3	25,6
<i>Товтровий природний округ</i>	71,4	60,5	15,0

* складено за матеріалами інституту землеустрою

Найбільш освоєними і антропогенно перетвореними в межах Товтрового краю є Збараський ландшафт на відтинку від долини р. Гніздичної до смт. Скалат. В межах Збараського ландшафту спостерігається найнижча лісненість території (5,9% проти 25,6% Красненського ландшафту), найвища частка сільськогосподарських угідь в структурі земельного фонду (81,7% проти 64,2% Красненського ландшафту), та найвища розораність території (72,3% проти 51,3% Красненського ландшафту). Висока розораність сільськогосподарських угідь є причиною активізації несприятливих природно-антропогенних процесів, зокрема, ерозійних.

В межах досліджуваних територій еродованість ріллі в розрізі сільськогосподарських підприємств коливається від 6% до 86,1% і в середньому становить 30%. За останній час ступінь еродованості орних земель різко зросла, про що свідчить переважання у структурі еродованих угідь слабозмитих ґрунтів.

В границях Товтрового природного округу третину орних земель займають схили з крутизною понад 3°, на схилах крутизною понад 5° розташована 1/5 частина орних земель, що є екологічно невиправданим та істотно активізує протікання ерозійних процесів.

Інтенсивна господарська діяльність супроводжувалась деградацією природної рослинності, що в результаті, призвело до значного зниження лісності ландшафтів Товтр, до 15% загальної площі краю, а в територіях окремих сільських рад, зокрема Киданецькій лісненість складає всього 3,1%.

Аналіз структури землекористування в розрізі основних ландшафтів показує, що найбільші площі під природною рослинністю зайняті в Краснянському ландшафті – 44,5%, в Мильнівському 39,8%, в Збараському – 21,5%. Отже Збараський ландшафт, який займає проміжне положення між Мильнівським і Красненським, площа якого складає 35,9% площі досліджуваної території, потребує наймасштабніших ландшафтно-відновних заходів.

Структура землекористування трьох ландшафтних районів Товтрового краю (рис. 1.) показує надмірну частку орних земель, низьку частку лук і пасовищ, та на високу лісненість територій. Тому зміну структури землекористування необхідно проводити

шляхом ренатуралізації ландшафтів за рахунок орних земель, розташованих на схилах крутизною більше 5° . Під цими землями 14146,2 гектара, що складає 12% загальної площі досліджуваної території. Частина орних земель з крутизною схилів $5-7^{\circ}$ може бути залуженою багаторічними травами, а землі крутизною понад 7° підлягають залісенню. Це б дало можливість збільшити площі під природною рослинністю, переважно за рахунок Збараського та Мильнівського ландшафтів з цінніших 29,7% довести до перспективних 41,57%.

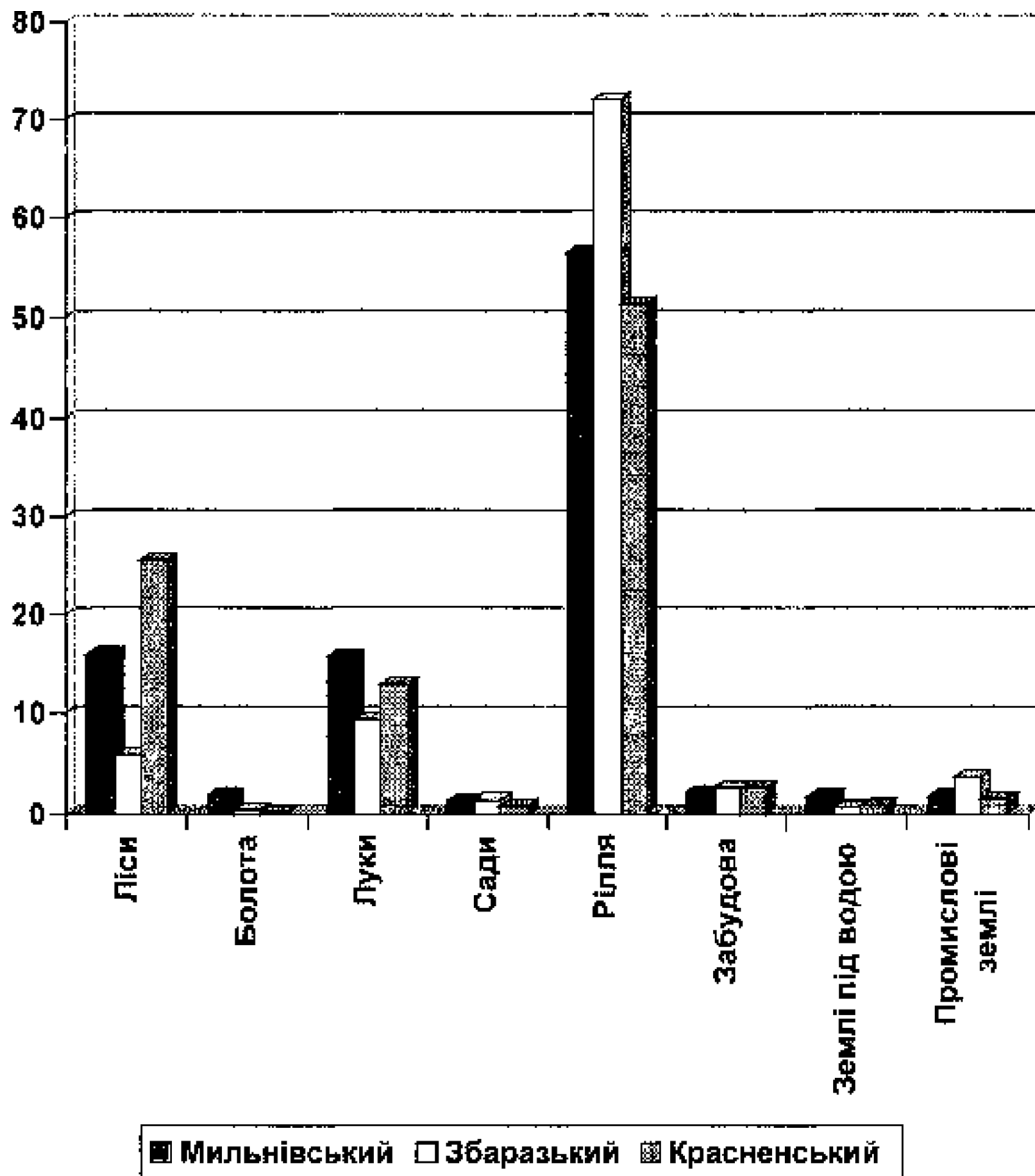

Рис. 1. Структура землекористування в розрізі ландшафтів Товтрової природного округу

Абсолютно невиправданим є використання земель Товтрової кряжу під гірничо-видобувною промисловістю – освоєнням мінерально-сировинних ресурсів кряжу і постійного зростання видобутку корисних копалин – будівельного каменю, вапняку для вищальовання на вапно, для вапнування ґрунтів, будівельного піску.

В межах досліджуваного відрізка Товтрової гряди зосереджено 26 кар'єрів і розробок корисних копалин, на площі близько 2,3%, внаслідок чого територія кряжу зазнає потужного техногенного пресингу із сторони гірничо-видобувної промисловості (табл. 2).

Стан промислових відходів гірничодобувних підприємств в межах Товтрового краю

Назва родовища	Види відходів	Стан відходів			
		Річний вихід тис. тон	Накопичено тис. тон	Площа під відвалами, га	Об'єм річного використання, тис.тон
Гай-Розтоцьке Зборівський р-н	РП – глини, суглинки	17,2	260,0	3,4	-
Дітковецьке Зборівський р-н	РП – глини, суглинки; відсів карбонатний	2,2 7,0	2,4 -	0,4 -	- 7,0
Добривідське Збаразький р-н	РП – глини, суглинки ; відсів карбонатний	2,8 4,0	25 -	0,3 -	4,0
Старозбаразьке Збаразький р-н	РП – глини, суглинки : відсів карбонатний	2,5 13,5	30,0 -	0,5 -	- 13,5
Максимівське Збаразький р-н	РП – глини, вапняки; відсів карбонатний	130,0 205,0	1500,0 -	- -	- 205,0
Полупанівське Підволочиський р- н	РП – глини; відсів карбонатний	22,5 76,5	300,0 -	3,0 -	- 76,5
Галуцинське Підволочиський р- н	РП – глини, суглинки ; відсів карбонатний, вапняки	50,0 195,0	600,0 -	6,5 -	- 195,0

За характером змін і перетворень природних процесів і компонентів природи промислові ландшафти є найбільш антропогенізованими. В межах їх території змінюється не лише ґрунтово-рослинний покрив території, а й її літологічна основа. Закриття та наступна рекультивация порушених та відрацьованих промислових земель дали б змогу збільшити площі під природною рослинністю орієнтовно на 1,5%. І довести їх в межах округу до 43%.

Разом з тим необхідно створювати нові природно-заповідні території, особливо в границях Мильнівського та Збаразького ландшафту. Згідно з переліком перспективних для заповідання територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення в межах Товтрового природного округу запропоновано створити наступні заповідні об'єкти: регіональний ландшафтний парк "Збаразькі Товтри" в межах Збаразького ландшафту, регіональний ландшафтний парк "Мшанецький" в границях Мильнівського ландшафту; ландшафтні заказники "Товтровий степ №1" в межах Красненського ландшафту, "Гори Стрийовецькі" в межах Збаразького ландшафту, пам'ятки природи: "складка облямування у рифових вапняках в с. Білокриниця", "Колодіївські велетні", "Тонтова гора"; заповідне урочище "Залужанський ліс". Це дасть можливість взяти під охорону значну частину площ Товтрового природного округу, встановити на певних територіях відповідні режими природокористування, що сприятиме покращенню ландшафтно-екологічної структури території (Табл. 3.)

Існуюча та перспективна частка природо-заповідних територій в границях ландшафтів Товтрового кряжу

Ландшафти Товтр	Частка заповідних територій (на 1.01.2004р.), %	Частка площ перспективних для заповідання територій, %	Прогнозована частка заповідності (на 1.01.2015р.), %
Мильнівський	3,9	3,5	7,4
Збараський	1,7	7,3	9,0
Красненський	23,2	0,8	24,0
Товтровий природний округ	8,1	3,87	13,47

Враховуючи природну унікальність Товтрового пасма та проведений аналіз ландшафтно-територіальної структури можна зробити висновки про доцільність проведення першочергової повномасштабної ренатуралізації ландшафтів, в якій поєднати заліснення схилів північно-східної експозиції, з відтворенням лучно-степової та наскельно-степової рослинності на схилах південної та південно-західної експозицій і виходах скельних порід. Зонами ренатуралізації доцільно вважати відтинки Товтрової гряди між населеними пунктами Серетень, Загір'я, Новий Олексинець, Башуки, Кобилля, Іванчани, Добриводи, Ігровиця на площі близько 12000 га; м.Збараж, Стрийка, Киданці, Максимівка, Кретовці площею близько 4000 га, що дозволить оптимізувати ландшафтно-екологічну структуру перспективного екологічного коридору міжрегіонального значення.

Література:

1. Волошин Р. Конструктивно-географічні аспекти природокористування північно-західної частини Подільських Товтр. // Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. – Тернопіль. – в.№1. – 2002. – С. 80-86.
2. Гродзинський М.Д., Циценко П.Г. Ландшафтне різноманіття як компонента сталого розвитку / Проблеми сталого розвитку України. – К., БМТ, 2001. – С. 243-263.
3. Перспективні території та об'єкти природно-заповідного фонду Тернопільської області. – Тернопіль, 2002. – 15с.
4. Розбудова екомережі України / За ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонка. – Київ., 1999. – 127с.
5. Царик Л.П. Регіональні еколого-стабілізуючі системи Західного Поділля. // Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. – Тернопіль. - №2. – 1999. – С. 119-123.
6. Царик П.Л. Територіальна організація структурних елементів регіональної екомережі (на матеріалах Тернопільської області) // Вісник Чернівецького університету. – Чернівці. – №1. – 2003. – С.75-90.

Summary:

It is discussed the problems of nature using in the Podil Towtry (Hill). It is valued the anthropological transformation of Towtry landscapes and it is outlined the ways of their optimization.

УДК 551.4:911.2

Галина ЛОГІНОВА, Ганна ЧЕРНЮК.

ЗАПОВІДНІ ЛАНДШАФТИ РІВНЕНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Комплексні дослідження фізико-географічних умов Українського Полісся починаються з часів П. Тутковського та В.В. Докучаєва. Проте перші навчальні карто-схеми появилися